

МАЖБУРИЯТЛАР АУДИТИНИ ХАЛҚАРО СТАНДАРТЛАР ТАЛАБЛАРИ АСОСИДА ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

Очилов Фарход,
Тошкент молия институтини "Аудит" кафедраси доценти
Тошкент, Ўзбекистон

IMPROVING THE OBLIGATIONS AUDIT BASED ON THE REQUIREMENTS OF INTERNATIONAL STANDARDS

Ochilov Farkhod,
PhD, Associate Professor Department of Audit
Tashkent State University of Economics

JEL Classification: M1, M4, M41

Аннотация. Бугунги кунда Ўзбекистон Республикаси ҳудудида фаолият юритаётган турли мулкчилик шаклидаги хўжалик юритувчи субъектларнинг молиявий ҳисоботларини халқаро стандартлар талаблари асосида аудиторлик текширувидан ўтказиш ҳамда хулоса бериш бўйича бир қатор норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ишлаб чиқилмоқда. Мазкур мақолада хўжалик юритувчи субъектларда рискка асосланган аудитни ўтказишда аудиторлар томонидан аудитнинг халқаро стандартларини қўллаш бўйича назарий ҳамда амалий аҳамиятга молик фикрлар баён қилинган. Шунингдек, молиявий ҳисоботларда юзага келадиган номувофиқликларни аудиторлик текширувида бартараф этиш ва муҳим бузиб кўрсатишлар рискин камайтириш бўйича таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқилган.

Abstract. Nowadays several regulatory and legal documents are being developed on auditing and giving conclusions regarding financial statements of economic entities of various ownership types operating in the territory of the Republic of Uzbekistan based on the requirements of international audit standards. In this article explained the

theoretical and practical considerations of the use of international audit standards by auditors in conducting risk-based audits of business entities. In addition, suggestions and recommendations were developed to eliminate inconsistencies in financial statements and reduce the risk of significant misstatements.

Калим сўзлар. мажбуриятлар, аудитнинг халқаро стандартлари, молиявий ҳисобот аудити, аудиторлик риски

Keywords. liabilities, international standards on auditing, financial statement auditing, audit risk

Кириш. Хўжалик юритувчи субъектларда аудиторлик текширувларини аудитнинг халқаро стандартлари талаблари асосида ўтказиш ҳозирги пайтда муҳим аҳамиятга эга. Аудит ва ишончни таъминловчи топшириқларнинг халқаро стандартлари қўмитаси томонидан тасдиқланган аудитнинг халқаро стандартлари аудиторлик текширувларининг сифатли ҳамда аудиторлик хулосаларининг ишончли бўлишига имкон яратади. Аудитнинг халқаро стандартларига риоя қилишнинг ўзига хос муҳим жиҳатларидан бири мазкур

стандартларнинг глобал миқёсда ўтказиладиган аудиторлик текширувларида изчиллик ва бир хиллик таъминланишидир. Мазкур аудитнинг халқаро стандартларида келтирилган умумий принциплар ва концептуал асос турли бизнес хусусиятларига эга бўлган хўжалик юритувчи субъектларда аудиторлик текширувларини тизимли ҳамда қиёсланувчан тарзда ўтказилишига замин яратади.

Ўзбекистон Республикаси аудит хизматлари бозорида фаолият олиб бораётган аудиторлик ташкилотлари амалиётига аудитнинг халқаро стандартларини тадбиқ қилиш бугунги кунда долзарб аҳамият касб этади. Маълумки, молиявий ҳисобот аудитида мажбуриятлар энг муҳим объектлардан бири ҳисобланади. Мажбуриятлар аудитини такомиллаштириш юзасидан иқтисодчи олимлар илмий-тадқиқот ишларини олиб боришган. Бироқ, мажбуриятлар аудитини ўтказиш ҳамда ташкил қилишнинг методологик масалалари мазкур илмий тадқиқотларда тўлиқ ёритиб берилмаган.

Материал ва метод. Молиявий ҳисобот аудити тушунчасига бир қатор иқтисодчи олимлар томонидан таърифлар берилган. Қуйида, молиявий ҳисобот аудитининг норматив-ҳуқуқий асослари ҳамда иқтисодчи олимларнинг қарашларини келтириб ўтамыз.

Ўзбекистон Республикасида 2021 йил 25-февралда қабул қилинган «Аудиторлик фаолияти тўғрисида»ги Қонунга мувофиқ «хўжалик юритувчи субъект молиявий ҳисоботининг ва у билан боғлиқ молиявий ахборотининг аудиторлик текшируви текшириладиган молиявий ҳисоботнинг ҳамда у билан боғлиқ молиявий ахборотнинг ишончлилигини ва бухгалтерия ҳисоби тўғрисидаги қонунчиликка

мувофиқлигини аниқлаш мақсадида аудиторлик ташкилоти томонидан ўтказилади» [1].

«Мустақил аудиторнинг асосий мақсадлари ва халқаро аудит стандартларига мувофиқ аудит ўтказиш» номли 200-сон аудитнинг халқаро стандартига мувофиқ «молиявий ҳисоботлар аудити:

(а) молиявий ҳисоботнинг барча муҳим жиҳатлари бўйича тузилганлиги тўғрисида аудиторга тегишли фикр билдириш имкониятини бериш учун, умуман олганда, молиявий ҳисоботда фирибгарлик ёки хатолик туфайли жиддий нотўғри маълумотлар мавжуд эмаслиги тўғрисида асосли ишонччи олиш;

б) халқаро аудит стандартлари талабларини инобатга олган ҳолда ва аудиторнинг хулосаларига мувофиқ молиявий ҳисобот бўйича хулоса тайёрлаш ва тақдим этишдан иборат» [2].

Иқтисодчи олимлар Э.А.Аренс ва Дж.К.Лоббекларнинг таъкидлашича, «аудит - бу ваколатли мустақил ходим ўз хулосасида ушбу маълумотларнинг белгиланган мезонларга мувофиқлиги даражасини аниқлаш ва ифодалаш учун миқдорий ва маълум бир иқтисодий тизим билан боғлиқ бўлган далилларни тўплаш ва баҳолаш жараёни» [3].

Яна бир гуруҳи иқтисодчи олимлар Так Иса, Морариу Ана, Гуней Айханлар «молиявий ҳисобот аудитининг мақсади молиявий ахборотлар бўйича аниқ ва ишончли фикрни шакллантиришдир» деб таърифлашган [4].

А.Вазири ва К.Азади «молиявий ҳисобот аудитининг мақсади текширув натижалари бўйича молиявий ҳисоботнинг яхлитлиги юзасидан профессионал фикр билдириб, унинг ишончлилигини тасдиқлашдан иборатдир» деб, ўз қарашларини ёритиб

берган [5].

Маҳаллий иқтисодчи олимлар А.А.Каримов, Ф.Р.Исломов ва А.З. Авлокуловлар «молиявий ҳисобот аудитининг мақсади бўлиб, аудиторга молиявий ҳисобот барча аҳамиятли жабҳалар бўйича молиявий ҳисоботни тақдим этишга оид белгиланган концептуал асосга мувофиқ тайёрланганлиги ҳақида ўз фикрини билдириш учун имконият яратишдир» деб таърифлашган [6].

Н.Ш. Хажимуратов ўзининг илмий тадқиқот ишларида «молиявий ҳисобот аудитининг мақсади хўжалик юритувчи субъектларнинг молиявий ҳисоботининг амалдаги норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар асосида тайёрланганлигини ва молиявий ҳисоботнинг ишончлилиги хусусида ҳаққоний фикрни шакллантиришдан иборатдир», деб таъкидлаган [7].

Юқоридаги олимларнинг фикрларидан келиб чиққан ҳолда, молиявий ҳисобот аудити – бу мустақил аудитор томонидан хўжалик юритувчи субъектларнинг молиявий ҳисоботлари, бухгалтерия операция ва ҳисоб-китобларини тизимли равишда текшириш деб, таърифлаш мақсадга мувофиқдир. Молиявий ҳисобот аудитининг мақсади инвесторлар, кредиторлар ва назорат қилувчи органлар каби манфаатдор томонларга хўжалик юритувчи субъект томонидан тайёрланган молиявий ҳисоботлар амалдаги бухгалтерия ҳисобининг миллий ва халқаро стандартлари ҳамда норматив-ҳуқуқий ҳужжатларга мувофиқ унинг молиявий ҳолати, натижалари ва пул оқимларини тўғри акс эттиришига ишонч ҳосил қилишдан иборат.

Молиявий ҳисобот аудити давомида аудитор хўжалик юритувчи субъектнинг ички назорат тизимини, молиявий ҳисоботни тайёрлашда

қўлланиладиган ҳисоб сиёсати ва ҳисоб-китобларнинг тўғрилигини баҳолайди ҳамда ошкор қилинган молиявий ахборотларнинг тўғрилиги ва тўлиқлигини текширади. Кейин аудитор молиявий ҳисоботда муҳим бузиб кўрсатишлар мавжуд эмаслиги ва хўжалик юритувчи субъектнинг молиявий ҳолати ва молиявий натижаларини ҳаққоний тақдим этиши тўғрисида хулоса чиқаради.

Натижалар. Хўжалик юритуви субъектларда аудиторлик текширувларини аудитнинг халқаро стандартларига мувофиқ ўтказиш юқори сифатли, изчил ва аудитнинг умумий мақсадларини тўлиқ очиб берилган аудиторлик хулосаларини шакллантиришда муҳим аҳамиятга эга. Бу, ўз навбатида, молиявий ҳисоботларнинг ишончлилиги ва ҳаққонийлигини оширади, капитал бозорларининг самарали ишлашига ва манфаатдор томонларнинг аудиторлик касбига бўлган ишончи ошишига ҳисса қўшади (1-расм).

Аудитнинг халқаро стандартлари асосида ўтказилган молиявий ҳисобот аудити натижалари жаҳон миқёсида бир хилда қабул қилинади ҳамда тан олинади. Шунингдек, аудитнинг халқаро стандартлари талаблари асосида аудиторлик текширувларини ташкил қилиш ва ўтказиш молиявий ҳисоботларга нисбатан ишончликни оширишнинг асосий дастаги бўлиб хизмат қилади. Аудитнинг халқаро стандартлари молиявий ҳисобот ва аудитнинг муаммоли жиҳатларини ҳал қилишда энг асосий тизимли ёндашувларни ўзида акс эттиради.

Мазкур аудитнинг халқаро стандартларига қўлланилиши натижасида аудиторлик ҳисоботи ва хулосаларининг ишончлилиги мустаҳкамланади ҳамда

трансгегаравий операцияларни амалга оширишни осонлаштиради, чунки манфаатдор томонлар глобал миқёсда қабул қилинган принципларга мувофиқ ўтказиладиган аудиторлик текширувларига кўпроқ ишонишади. Шу сабабли, аксарият молиявий ҳисоботлардан фойдаланувчилар аудиторлик текширувларини АХСга мувофиқ ўтказишни талаб қилади. Ушбу стандартларга риоя қилиш аудиторларга ҳуқуқий ва меъерий талабларни

бажаришга ёрдам беради ҳамда муҳим бузиб кўрсатишлар рискинни камайтиради.

Инвесторлар, кредиторлар ва назорат қилувчи органлар каби молиявий маълумотлардан фойдаланувчилар асосли қарорлар қабул қилиш учун аудитнинг халқаро стандартлари асосида текширилган молиявий ҳисоботларга таянадилар. Бу ўз навбатида, аудиторлар, бошқарув, тафтиш комиссиялари ва бошқа манфаатдор томонлар ўртасида самарали мулоқотни осонлаштиради.

1-расм. Молиявий ҳисобот аудитини аудитнинг халқаро стандартлари асосида ўтказишнинг аҳамияти¹

¹ Муаллиф томонидан ишлаб чиқилган.

Фикримизча, аудиторлар текширув давомида молиявий ҳисоботларда муҳим бузиб кўрсатиш rischi даражасини баҳолашлари ва аудиторлик амалларини шунга мос равишда мослаштиришлари керак. Бу эса, аудиторлик текширувининг хато ёки фирибгарлик rischi юкори бўлган соҳаларга йўналтирилишини таъминлайди. Шунингдек, аудит жараёнида профессионал мулоҳазалар шубҳа билан қарашга ундайди, мустақиллик, ҳалоллик, ҳолислик ва профессионал компетентлик принциплари асосида, аудиторлар учун ахлоқий масалаларни қамраб олиш орқали аудиторлик ташкилотларининг аудит иши сифатини назорат қилиш ва манфаатдор томонларга ишончни таъминлаш учун тегишли ахборотларга эга бўлишини таъминлайди.

«Аудиторлик rischiни мақбул даражагача пасайтириш ва, шу тариқа, аудиторга аудиторлик фикри учун асос бўладиган оқилона хулосалар чиқариш имконини бериш учун етарлича тегишли аудиторлик далиллари олингани ёки олинмагани тўғрисидаги масала профессионал мулоҳаза масаласи ҳисобланади. 500-сон АХС ва бошқа тегишли АХСда аудитни ўтказиш жараёнида етарли тегишли аудиторлик далилларини олишда аудитор томонидан кўриб чиқилмаган масалаларга нисбатан қўлланилиши лозим бўлган қўшимча талаблар белгиланган ва қўлланма тақдим этилган. Аудиторлик rischi муҳим бузиб кўрсатишлар rischi ва аниқланмаслик rischi билан бевосита боғлиқ бўлади. Рискларни баҳолаш ушбу мақсад учун зарур бўлган ахборотни олиш мақсадида ишлаб чиқилган аудиторлик амаллари ҳамда аудитни ўтказиш жараёнида олинган далилларга асосланади. Рискларни баҳолаш – бу аниқ баҳолаш мумкин бўлган масала эмас, балки

профессионал мулоҳаза масаласидир. АХС нуқтаи назаридан аудиторлик rischi гарчи молиявий ҳисоботлар муҳим бузиб кўрсатишлардан холи бўлса-да, аудитор молиявий ҳисоботлар муҳим бузиб кўрсатилгани тўғрисида фикр билдирган бўлиши мумкинлиги riskини ўз ичига олмайди. Бундан ташқари, аудиторлик rischi – бу аудит ўтказиш жараёни билан боғлиқ бўлган техник атама ҳисобланиб, у аудиторнинг тадбиркорлик riskларига, хусусан, суд муҳокамаси, молиявий ҳисоботлар аудити муносабати билан юз берган бошқа ҳодисалар натижасида кўрилган зарарларга татбиқ этилмайди» [2].

Аудиторлик текширувида молиявий ҳисоботларнинг тўғри ва ҳаққоний тузилганлиги тўғрисида ҳолисона аудиторлик хулосаларини шакллантиришда мазкур молиявий ҳисоботларда мажбуриятлар миқдорининг тўғрилиги ва аниқлиги шунингдек, мажбуриятлар ҳисобига оид ахборотларнинг тўлиқ акс эттирилганлиги муҳим аҳамият касб этади.

Хўжалик юритувчи субъектларда мажбуриятлар аудитини ўтказиш пайтида аудиторлар молиявий ҳисоботларда мавжуд муҳим бузиб кўрсатиш riskларини аниқлаши ва уларни пасайтириш чораларини кўриши керак. Мазкур муҳим бузиб кўрсатиш riskлари мураккаб бухгалтерия операциялари, молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартларини қўллашдаги тушунмовчиликлар, баҳоланган ва шартли мажбуриятларнинг хусусиятлари каби омиллар туфайли юзага келиши мумкин. Мажбуриятлар аудитини ўтказиш жараёнида бухгалтерия ҳисоби маълумотлари ва молиявий ҳисоботларда мавжуд бўлиши мумкин бўлган умумий муҳим бузиб кўрсатишлар riskлари ҳамда уларни камайтириш йўналишлари

2-жадвалда келтириб ўтилган.

Хўжалик юритувчи субъектларда аудиторлик текширувларини ўтказиш жараёнида аудиторлар молиявий ҳисоботларни тақдим этиш учун қўлланиладиган асосга мувофиқ бевосита аудитнинг халқаро стандартларидаги ўринли талабларни кетма-кетликда бажаришлари лозим. Жумладан, текширув жараёнида аудитнинг халқаро стандартида келтирилган шарҳловчи материалларда келтирилган талаблар ҳам тўлиқ бажарилиши мақсадга мувофиқ. Бироқ, аудитнинг халқаро стандартлари талабларини бажариш чоғида аудит амалларининг нотўғри қўлланилиши текширув якунида турли номувофиқликлар келиб чиқишига сабаб бўлади ҳамда аудиторлик хулосаси ва якуний фикрни шакллантиришда чигалликларни юзага келтиради.

Аксарият аудиторлик текширувларида аудитнинг халқаро стандартларида келтирилган мақсадлардан фойдаланиш жараёнларида мазкур стандартларнинг ўзаро алоқадорлигини тўлиқ тадбиқ этиш аудиторлик текшируви натижаларининг ишончлилигини янада оширади ҳамда молиявий ҳисоботлардаги кўрсаткичларнинг ҳаққонийлик даражасига ижобий таъсир қилади.

Аудиторлар текширув пайтида батафсил тестлаш ҳамда моҳиятига кўра аудит амалларини бажаришлари орқали етарли ва ишончли аудиторлик далилларини олишга ҳаракат қилади. Айрим ҳолатларда молиявий ҳисоботлардаги номувофиқликларнинг юзага келиши натижасида аудитор томонидан тегишли аудитнинг халқаро стандарти асосида қўшимча аудит амалларини бажаришлари талаб этилади. Чунки, аудиторлик хулосасида фикрни модификациялашга сабаб бўладиган

операцияларни текширишда аудитордан алоҳида билим ва тажриба талаб қилинади ҳамда мазкур ҳолатларда қўшимча таҳлилий амалларни бажариш лозимлиги ёки зарурат йўқлигини аниқлаб олиш лозимдир.

Мажбуриятлар аудитида учрайдиган умумий муҳим бузиб кўрсатишлар рисклари ҳамда уларни камайтириш йўналишлари²

№	Молиявий ҳисоботлардаги ҳолатлар	Молиявий ҳисоботларда мажбуриятлар бўйича муҳим бузиб кўрсатиш rischi даражасини оширувчи омиллар	Аудиторлик текширувида мажбуриятлар бўйича муҳим бузиб кўрсатиш rischi даражасини камайтириш йўналишлари	Фойдаланиладиган ахборот манбалари
1.	Молиявий ҳисоботларнинг халқаро стандартларини қўллашдаги номувофикликлар	Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари талаблари асосида мажбуриятларни бухгалтерия ҳисобида акс эттиришда мураккаб операциялар содир бўлиши, айниқса, мазкур операциялар молиявий инструментлар ёки мураккаб шартномавий муносабатларни ўз ичига олганлиги молиявий ҳисоботларда муҳим бузиб кўрсатиш рискларини ошириши мумкин.	Аудиторлар мазкур молиявий ҳисоботлардаги мажбуриятларга оид моддаларни текширишда 23-сон БҲХС, 32-сон БҲХС, 39-сон БҲХС, 37-сон БҲХС ва 7-сон МҲХС каби тегишли бухгалтерия ҳисоби ва молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари талабларини чуқур тушунишлари ва талқин қилишлари лозим. Аудиторлик текширувида аудиторлар молиявий ҳисоботларининг мазкур стандартларга мувофиқлигини синчковлик билан баҳолаши ва ҳаққоний ёритиб берилганлигини ўрганиб чиқиши лозим.	23-сон БҲХС, 32-сон БҲХС, 39-сон БҲХС, 37-сон БҲХС, 7-сон МҲХС
2.	Молиявий мажбуриятларни баҳолашдаги четланишлар	Хўжалик юритувчи субъектларда облигациялар, кредитлар ва деривативлар каби молиявий мажбуриятларни ҳаққоний қийматда баҳолаш жараёнлари молиявий ҳисоботларда турли номувофикликларни келтириб чиқариши мумкин.	Аудиторлар ҳаққоний қийматни баҳолаш учун қўлланилган усулларнинг асослилигини кўриб чиқишлари лозим. Аудиторлик текширувида молиявий ҳисоботларда ёритиб берилган айрим молиявий мажбуриятларни баҳолашнинг тўғрилигини текширишда эксперт хизматидан фойдаланишлари мумкин. Аудиторлар жалб қилинган экспертлар билан келишилган ҳолда, бозор шароитлари, фоиз ставкалари ва бошқа тегишли омилларни ҳисобга олишлари лозим.	32-сон БҲХС, 39-сон БҲХС, 620-сон АХС, 520-сон АХС, 540-сон АХС
3.	Молиявий ҳисоботга тушунтиришларда шартли мажбуриятларнинг мавжудлиги	Хўжалик юритувчи субъектда кўриб чиқилаётган суд даъволари ёки кафолат бўйича даъволар каби шартли мажбуриятлар молиявий ҳисоботларда дастлаб тан олинмаслиги мумкин, бу эса муҳим бузиб кўрсатиш rischi даражасини оширади.	Аудиторлик текширувида хўжалик юритувчи субъектнинг шартли мажбуриятларини аниқлаш ва баҳолаш тартиблари аудитор томонидан синчиклаб ўрганишлари лозим. Улар шартли мажбуриятларнинг содир бўлиш эҳтимоллиги ва потенциал ҳажмини баҳолашда ҳам юридик экспертларни жалб қилишлари мақсадга мувофиқдир.	37-сон БҲХС, 520-сон АХС, 540-сон АХС, 620-сон АХС,

² Муаллиф томонидан ишлаб чиқилган

4.	Молиявий ҳисоботларда баҳоланган мажбуриятларни акс эттиришдаги номувофикликлар	Хўжалик юритувчи субъектларда маҳсулотларни сотиш ёки кўрсатилган хизматлар бўйича кафолатлар, реструктуризация харажатлари ва суд даъволари бўйича баҳоланган мажбуриятларни бухгалтерия ҳисобида расмийлаштириш ҳамда молиявий ҳисоботларда акс эттиришда мазкур субъект раҳбариятининг ноҳолис мулоҳазалари молиявий ҳисоботларда мажбуриятлар миқдориди турли оғишишларни келтириб чиқаради.	Аудиторлар бухгалтерия ҳисобида баҳоланган мажбуриятлар бўйича ҳисоб-китобларнинг асослилигини олдинги тажриба, иктисодий вазият ўзгариши ва учинчи шахслардан олинган маълумотларни ҳисобга олган ҳолда баҳолашлари керак. Аудиторлик текширувида баҳоланган мажбуриятларни хўжалик юритувчи субъект раҳбарияти томонидан баҳолашдаги ўзгаришларнинг молиявий ҳисоботларга потенциал таъсирини ўрганишда таҳлилий амалларни қўлланилиши лозим.	8-сон БҲҲС, 37-сон БҲҲС, 520-сон АҲС, 540-сон АҲС
5.	Хўжалик юритувчи субъектнинг қарз шартномалари ва уларга риоя қилишдаги номувофикликлар	Мол етказиб берувчи ҳамда пудратчилар билан тузилган шартнома шартларига риоя қилмаслик хўжалик юритувчи субъектнинг молиявий ҳолати ва фаолиятнинг узлуксизлиги бўйича жиддий оқибатларга олиб келиши мумкин.	Аудиторлар текширилаётган хўжалик юритувчи субъектнинг мол етказиб берувчилар ҳамда пудратчилар билан тузилган шартномалари бўйича шартларни баҳолашлари ва ҳар қандай мумкин бўлган бузилишларни кўриб чиқишлари керак. Ушбу ҳолатларда аудитор хўжалик юритувчи субъектнинг юридик маслаҳатчиси билан маслаҳатлашиши ҳамда кредиторлардан ташқи тасдиқномаларни олиши мақсадга мувофиқдир.	23-сон БҲҲС, 32-сон БҲҲС, 505-сон АҲС, 570-сон АҲС
6.	Молиявий ҳисобот санасидан кейинги ҳодисаларнинг содир бўлиши билан боғлиқ ҳолатлар	Хўжалик юритувчи субъектларда молиявий ҳисобот санасидан кейин, бироқ молиявий ҳисоботни тасдиқлашдан олдин содир бўлган ҳодисалар молиявий ҳисоботлардаги мажбуриятлар миқдорининг ўзгаришига бевосита таъсир қилиши мумкин.	Аудиторлик текширувида молиявий ҳисобот санасидан кейинги ҳодисалар бўйича аудиторлик далилларини олиш юзасидан хўжалик юритувчи субъект раҳбариятидан сўров ўтказиш орқали амалга ошириш лозим. Шунингдек, содир бўлган ҳодисанинг молиявий ҳисоботларда мавжуд мажбуриятлар миқдорига таъсирини баҳолашлари ва молиявий ҳисоботларда тегишли тузатишлар талаб этилиши ёки этилмаслигини таъминлашлари керак.	10-сон БҲҲС, 560-сон АҲС
7.	Хўжалик юритувчи субъект раҳбариятининг фаолият узлуксизлиги тўғрисидаги фаразни қўллашдаги муаммолар	Хўжалик юритувчи субъектнинг молиявий ҳисоботларини тайёрлаш ва тақдим этишда фаолият узлуксизлиги тўғрисидаги фаразни қўллаш лозим. Мазкур фаолият узлуксизлигига нисбатан мажбуриятларнинг таъсирини баҳолашда турли ноаниқликлар келиб чиқиши мумкин.	Аудиторлар қарзни тўлаш муддати, ликвидлик ва корxonанинг бизнес режалари каби кўрсаткичларни инобатга олган ҳолда корхона фаолиятини узлуксиз давом эттириш қобилиятини қайта баҳолашлари мақсадга мувофиқ. Шунингдек, хўжалик юритувчи субъектнинг фаолият узлуксизлигига таъсир қилувчи омилларни кўриб чиқишлари лозим.	1-сон БҲҲС, 1-сон МҲҲС, 570-сон АҲС

Юқоридаги жадвалга эътибор қаратадиган бўлсак, хўжалик юритувчи субъектларда бухгалтерия ҳисобини юритиш ҳамда молиявий ҳисоботларни молиявий ҳисоботларнинг халқаро стандартлари талаблари асосида тузишда мажбуриятлар ҳисобининг ўзига хос хусусиятлари мавжуд эканлиги кўзга ташланади. Хусусан, аудиторлик текширувида аудиторлар томонидан қўлланиладиган таҳлилий амалларнинг кўламини бевосита аниқлаш ҳамда самарали қўллашга эришишда хўжалик юритувчи субъектларнинг молиявий ҳисоботларида мавжуд мажбуриятларнинг турлари ва хусусиятларини инобатга олиш муҳим эканлигини кўрсатмоқда. Шунингдек, аудитор молиявий ҳисоботларнинг халқаро стандартларида мажбуриятлар билан боғлиқ бўлган барча тартиб-қоидаларни тўлиқ ўрганишлари ҳамда турли бизнес хусусиятга эга бўлган хўжалик юритувчи субъектларда мазкур талаблар бўйича бухгалтерия хизмати ходимлари томонидан акс эттирилган бухгалтерия ёзувларининг тўғрилигини ҳолисона баҳолашлари лозим.

Хўжалик юритувчи субъектларда мажбуриятлар аудитини халқаро стандартлар талаблари асосида ўтказишда аудиторлар учун аудит амалларини текшириладиган субъектнинг бизнес хусусиятлари ҳамда молиявий ҳисоботларида мавжуд мажбуриятларининг хусусиятидан келиб чиққан ҳолда, рискларни бартараф этиш учун мослаштиришда мазкур стандартларни қўллаш бўйича олдинги амалиётга эътибор қаратишлари шарт. Молиявий ҳисоботларда ёритиб берилган мажбуриятлар миқдори билан боғлиқ рискларни ҳар томонлама баҳолаш ва камайтириш учун хўжалик юритувчи субъект раҳбарияти, аудит кўмитаси ва

ташқи экспертлар билан ўзаро ҳамкорлик қилиши мақсадга мувофиқдир.

Хулоса. Мажбуриятлар аудитини халқаро стандартлари талаблари асосида ўтказиш бўйича фикрларни умумлаштирган ҳолда қуйидаги хулосалар шакллантирилди:

1. Молиявий ҳисобот аудити атамасига иқтисодчи олимлар томонидан берилган турли фикрлар ҳамда талқинларни таҳлил қилган ҳолда мазкур атама юзасидан умумлаштирилган таъриф бериб ўтилди.

2. Хўжалик юритувчи субъектлар томонидан тузилган молиявий ҳисоботларни аудиторлик текширувидан ўтказишнинг ўзига хос хусусиятлари ҳамда аудитнинг халқаро стандартларини текширувда қўллаш бўйича илмий асосланган тавсиялар тайёрланди. Жумладан, аудитнинг халқаро стандартлари талаблари асосида аудиторлик текширувида юзага келадиган мураккаблик ва номувофиқлик ҳолатларини ҳал қилишда турли ёндошувлар бўйича муаллифлик қарашлари ёритиб берилди. Мажбуриятлар аудитини аудитнинг халқаро стандартлари талаблари асосида ўтказишнинг аҳамияти ва зарурлигидан келиб чиққан ҳолда аудиторлик текширувининг аниқ мақсади ва вазифалари тизимлаштирилди.

3. Мажбуриятлар аудити молиявий ҳисобот аудитининг таркибида энг муҳим бўлган объектлардан бирidir. Мажбуриятлар аудитини ўтказиш пайтида молиявий ҳисоботларда юзага келиши мумкин бўлган номувофиқликларни ўз вақтида аниқлаш ва бартараф этиш мақсадида мажбуриятлар ҳисобида учрайдиган муҳим бузиб кўрсатиш рисклари даражасини оширадиган умумий хатоликлар ҳамда мазкур муҳим бузиб кўрсатиш ҳолатларини бартараф

этиш йўналишлари келтириб ўтилган. Шунингдек, аудитор томонидан молиявий ҳисоботларда мавжуд мажбуриятларни тўлиқ ва ҳолисона текшириш ҳамда ҳулосаларни шакллантиришда аудитнинг халқаро стандартлари билан молиявий

ҳисоботнинг халқаро стандартларини боғлиқ ҳолда таҳлилий амалларни қўллаш мақсадга мувофиқ эканлиги асослаб берилди.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикасининг 2021 йил 25 февралдаги «Аудиторлик фаолияти тўғрисида»ги ЎРҚ-677-сон Қонуни. www.lex.uz.
2. “Мустақил аудиторнинг умумий мақсадлари ва аудитни аудитнинг халқаро стандартларига мувофиқ ўтказиш” номли 200-сон АХС. www.lex.uz.
3. Аренс А., Лоббек Дж. Аудит. Пер. с англ. под ред. Я.В. Соколова. – М.: Финансы и статистика, 2013. -560с.
4. Tak Isa, Morariu Ana, Guney Ayhan. The importance of the financial audit perception in the internal control structure to prevent the financial crises: evidence from Romania. //WEI International European Academic Conference Proceedings. October 14-17, 2012. Zagreb, Croatia.
5. Alireza Vaziri, Kayhan Azadi. The Impact of Audit Reports on Financial Information Content. // International Journal of Economics and Financial Issues, 2017, 7(3), 304-308.
6. Karimov A.A., Islomov F.R., Avlokulov A.Z. Xalqaro audit. Darslik. –Т.: «Nihol-print», 2023 yil.– 400 b.
7. Xajimuratov N.Sh. Moliyaviy hisobot auditi: nazariya, metodologiya va amaliyot. Monografiya. – Toshkent: Lesson Press, 2020. -190 b.